

Analysis of the crisis in Qatar-Saudi Arabia relations in the framework of Qatar's soft power

Mohammad Reza; Mohammadi, PhD Student in International Relations, Tehran Azad University of Research Sciences, Tehran, Iran

Reza Nasiri Hamed; PhD in Political Science, Assistant Professor, Institute of History and Culture of Iran, University of Tabriz

Saeed Rabiee; PhD student in Regional Studies, Imam Hossein University, Tehran, Iran

Received: 29/09/2020

Acceptance: 18/05/2021

Abstract

With the severance of ties between Saudi Arabia and several countries in the region with Qatar in 2017, the Persian Gulf region entered a complex political crisis. Analysts cite several reasons for the crisis; In the meantime, these measures seem to be, above all, the result of Doha's success in its foreign policy and its emergence as an important regional player alongside traditional Middle Eastern actor. In response to the question of how Qatar's use of soft power in foreign policy has affected the formation of the Gulf crisis, in this article we found that the Qatar government has been using soft power as an effective tool of politics since 2011. It is independent of the traditional powers of the region.

Qatar is one of the countries that has been able to increase its importance and influence from a small country and a particle to an active level in the region and even effective participation in international coalitions in recent years, especially after 2011, and

has played a role beyond its position and capacity, It has been able to play an active role at the regional level while ensuring its security and stability. The extent of events in the geographical area of the region indicates the influence of Qatar's foreign policy. In fact, given the inherent vulnerability of this country, including low population and manpower, small size and small Gulf countries under the protection of Saudi Arabia and its two strengths, namely wealth and media, we can say that this country has been able to achieve many successes. In recent years. In the last decade, Qatar has been able to make good use of its soft power components, such as funding, powerful tools of Al Jazeera television, active public diplomacy and strong ties with world powers, and despite its power constraints, it has emerged as a major regional player.. Of course, this active presence in regional crises and trends has also caused problems for this country, such as the severance of political relations and economic sanctions by several Arab countries in the region in 2017, which is referred to as the Persian Gulf crisis. According to many experts, the crisis in Qatar's relations with these countries is the result of its success in foreign policy and its transformation into an influential actor alongside other traditional actors in the region, including Saudi Arabia and the Foreign policy in which soft power is one of the most important tools. The question is, what tools and capacities does Qatar use to benefit from soft power? And what effect does Qatar's success have in using soft power tools which created a crisis in its relations with other Arab countries in the region? In this research, by descriptive-analytical method and with the assumption that Qatar accurately and calculated use of soft power tools, as one of the main reasons for the success of the country's foreign policy and consequently one of the main differences in Doha's relations with Riyadh and

other Arab countries sanctioning Doha, let us analyze the reasons for the formation of these differences. It is important to answer this question in the light of the fact that research on the crisis in Saudi-Qatari relations has so far failed to address the extent to which Qatar enjoys soft power and its impact on the formation and intensification of the crisis.

According to Joseph Nye, soft power has always been an important element of leadership. Leadership is intertwined with power, and leaders must have accurate estimates of the types of power they use. “Power has never been created from barrels of gunpowder,” says Nye, a leader who ignores the importance of soft power. For a country like Qatar with low hardware capabilities, because of its small size and population, using soft power tools is the best choice to advance foreign policy. In general, the security forces, the traditional and great powers of the region, which themselves are competing with other great regional and supra-regional powers in order to advance the goals of national foreign policy, do not accept the presence of emerging powers. Qatar’s entry into regional games, especially after the Islamic Awakening, and its success in advancing its goals through tools such as active diplomacy, the use of media, alliances with regional and supra-regional opposition poles, and financial support for opposition groups in any case. With the foreign policy of the traditional powers in the region, caused tensions between the country and Saudi Arabia. Of course, what happened in the form of the severance of relations between Saudi Arabia and several Arab countries with Qatar in 2017 was, above all, due to the ideological divide between the Salafis and the Brotherhood between the two countries. The division, which has manifested itself in the form of financial and media support, especially after 2011 in Qatar’s support for Hamas

in Gaza, Morsi in Egypt, pro-Turkish armed groups in Syria and Libya. Tensions that escalated into a political and economic crisis on the part of Saudi Arabia and several other countries eventually led to the severance of diplomatic relations. Investigating the causes of the crisis in Qatar-Saudi Arabia relations, some of which are referred to as the Persian Gulf earthquake, as well as looking at the conditions that these countries have set for the lifting of sanctions against Qatar, confirms well that Saudi Arabia wants to cut off soft power. Qatar is thereby removing the country from the regional equation as an emerging rival. This is primarily due to Qatar's success in using soft power tools to make it an important player in the tense Middle East region, as well as the importance of soft power as a powerful and effective tool in foreign policy, away from traditional power principles such as military sophistication and Shows large crowds

تحلیل بحران روابط قطر و عربستان سعودی در چارچوب قدرت نرم قطر

مقاله ترویجی

محمد رضا محمدی، دانش آموخته دکتری روابط بین الملل، دانشگاه آزاد علوم تحقیقات
تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)^۱

رضا نصیری حامد، دکتری علوم سیاسی، استادیار مؤسسه تاریخ و فرهنگ ایران، دانشگاه تبریز
سعید ربیعی، دانشجوی دکتری مطالعات منطقه ای، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۸

دریافت: ۱۳۹۹/۰۷/۰۸

صص: ۱۴۸-۱۲۱

چکیده

با قطع روابط عربستان و چند کشور منطقه با قطر در سال ۲۰۱۷، منطقه خلیج فارس وارد بحران پیچیده سیاسی شد. تحلیلگران، دلایل متعددی را برای بروز این بحران بیان میکنند؛ در این میان به نظر می رسد این اقدامات بیش از هر چیز نتیجه موفقیت های دوحه در سیاست خارجی خود و مطرح شدن این کشور به عنوان بازیگر مهم منطقه ای در کنار بازیگران سنتی خاور میانه باشد. در پاسخ به این پرسش که بهره گیری قطر از قدرت نرم در سیاست خارجی، چه تأثیری بر شکل گیری بحران خلیج فارس داشته، در این مقاله دریافتیم که دولت قطر از سال ۲۰۱۱ به بعد با بهره گیری از قدرت نرم به عنوان ابزاری تأثیرگذار، سیاستی مستقل از قدرت های سنتی منطقه به کار گرفته است؛ موضوعی که سبب نارضایتی عربستان، به عنوان یکی از این قدرت ها شد. در این پژوهش با بهره گیری از روش توصیفی تحلیلی با نگاهی به اختلافات قطر و عربستان، نقش قدرت نرم دوحه و عوامل شکل گیری و تشدید بحران در روابط قطر و عربستان سعودی را بررسی و تحلیل می کنیم. یافته ها و نتایج پژوهش نشان می دهد که موفقیت قطر در به کارگرفتن قدرت نرم خود، یکی از مهم ترین عوامل اختلاف برانگیز میان دوحه و ریاض بوده است.

کلیدواژه ها: بحران دیپلماتیک، خلیج فارس، عربستان سعودی، قدرت نرم، قطر.

1. Mohammadrezamohammadi13681989@gmail.com

۱. مقدمه و بیان مسئله

قطر از کشورهایی است که در چند سال اخیر به‌ویژه پس از سال ۲۰۱۱ با ایفای نقشی فراتر از جایگاه و ظرفیتش، توانسته است وزن و تأثیرگذاری خود را از سطح کشوری کوچک و ذره‌ای به سطحی فعال در منطقه و حتی مشارکت مؤثر در ائتلاف‌های بین‌المللی برساند. این کشور توانسته است ضمن تضمین امنیت و ثبات خود، نقشی فعال در سطح منطقه‌ای ایفا کند. گستردگی رویدادها در پهنه جغرافیای منطقه، نشان‌دهنده نفوذ سیاست خارجی قطر است. در واقع با توجه به آسیب‌پذیری ذاتی این کشور از جمله جمعیت و نیروی انسانی کم، اندک‌بودن مساحت و قرارگرفتن کشورهای کوچک خلیج فارس زیر چتر عربستان و دو عامل قوت این کشور یعنی ثروت و رسانه، می‌توانیم بگوییم که این کشور توانسته است موفقیت‌های زیادی را در سال‌های اخیر کسب کند. در دهه اخیر، قطر توانسته به‌خوبی از مؤلفه‌های قدرت نرم خود، مانند کمک‌های مالی، ابزار قدرتمند شبکه تلویزیونی الجزیره، دیپلماسی عمومی فعال و ایجاد روابط مستحکم با قدرت‌های جهانی، بهره‌برد و با وجود محدوداتی در مؤلفه‌های قدرت، خود را به‌عنوان بازیگر مهم منطقه‌ای مطرح کند. البته این حضور فعال در بحران‌ها و روندهای منطقه‌ای، سبب بروز مشکلاتی نیز برای این کشور شده است، مانند قطع روابط سیاسی و تحریم اقتصادی از سوی چند کشور عرب منطقه در سال ۲۰۱۷ که با عنوان بحران خلیج فارس از آن یاد میشود. به عقیده بسیاری از کارشناسان، بحران روابط قطر با این کشورها نتیجه موفقیت‌های این کشور در عرصه سیاست خارجی و تبدیل شدن آن به بازیگری تأثیرگذار در کنار دیگر بازیگران سنتی منطقه از جمله عربستان سعودی است. سیاست خارجی‌ای که قدرت نرم از مهم‌ترین ابزارهای آن محسوب می‌شود. این پرسش مطرح می‌شود که قطر از چه ابزارها و ظرفیت‌هایی در راستای بهره‌مندی از قدرت نرم استفاده می‌کند؟ و موفقیت‌های قطر در بهره‌گیری از ابزار قدرت نرم چه تأثیری در ایجاد بحران روابط بین این کشور با دیگر کشورهای عرب منطقه داشته است؟ در این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی و با این فرض که بهره‌گیری دقیق و حسابشده قطر از ابزار قدرت نرم، به‌عنوان یکی از اصلیت‌ترین علت‌های موفقیت سیاست خارجی این کشور و به‌تبع آن یکی از اصلیت‌ترین عوامل اختلاف‌برانگیز در روابط دوحه با ریاض و دیگر کشورهای عرب تحریم‌کننده دوحه به شمار می‌رود، علت‌های شکل‌گیری این اختلافات را تحلیل کنیم.

پاسخ‌دادن به این پرسش از این نظر اهمیت دارد که پژوهش‌هایی که تاکنون درباره موضوع بحران روابط عربستان سعودی و قطر انجام شده است، به بُعد بهره‌مندی قطر از قدرت نرم و تأثیر آن بر شکل‌گیری و تشدید بحران پرداخته‌اند.

۲. اهداف و پرسش‌های پژوهش

در این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که اساساً قطر از چه ابزارها و ظرفیت‌هایی در راستای بهره‌مندی از قدرت نرم استفاده می‌کند؟ و موفقیت‌های قطر در بهره‌گیری از ابزار قدرت نرم چه تأثیری در ایجاد بحران روابط بین این کشور با دیگر کشورهای عرب منطقه داشته است؟ همچنین می‌کوشیم تا با پاسخ‌دادن به این پرسش‌ها و با مطالعه موردی بحران روابط قطر و عربستان سعودی نقش قدرت نرم به‌عنوان ابزاری سازنده که می‌تواند به ایجاد بحران‌های پیچیده‌ای منجر شود را تحلیل و واکاوی کنیم.

۳. پیشینه پژوهش

مهدی ذاکریان و سیدرضی عمادی در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی عملکرد شبکه الجزیره در تقویت قدرت نرم قطر»، نقش شبکه الجزیره در پیشبرد قدرت نرم قطر را بیان کرده‌اند. حسین اصغری ثانی هم در کتابی در قالب مجموعه کتاب‌های آبی مؤسسه ابرار معاصر تهران با عنوان «ارزیابی قدرت نرم قطر»، ابعاد مختلف قدرت نرم این کشور را بیان کرده است. در میان پژوهش‌های خارجی نیز لینا خطیب در مقاله «سیاست خارجی قطر، محدودیت‌های عملگرایی» که در فارن پالیسی منتشر شده است، قدرت نرم این کشور را بررسی کرده است. در مجموع مقالات بسیاری در مورد نقش شبکه الجزیره، به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم قطر در پیشبرد سیاست خارجی این کشور در منطقه منتشر شده است، اما وجه تمایز پژوهش حاضر با دیگر مطالعات درباره موضوع قطر و قدرت نرم این کشور، پرداختن به موضوع ارتباط قدرت نرم قطر با تشدید اختلافات با عربستان سعودی است که منجر به قطع روابط دیپلماتیک و اقتصادی و سرانجام تحریم این کشور از سوی برخی کشورهای منطقه شد. تحلیل و واکاوی این بحران بی‌سابقه در بین کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس، می‌تواند اهمیت استفاده مناسب

از ، به‌عنوان ابزاری کارآمد در سیاست خارجی کشورها را نشان دهد. به‌گونه‌ای که قدرت نرم کشوری چون قطر را تبدیل به رقیبی بزرگ برای قدرت‌های سنتی منطقه کند و آن‌ها را به استفاده از ابزار تحریم برای مهار این کشور مجبور کند.

۴. روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیلی توصیفی استفاده کرده‌ایم. به عقیده نویسندگان، علت‌هایی که سبب‌ساز بحران در روابط قطر و عربستان شد را باید در گذشته روابط این دو کشور جست‌وجو کنیم و با تحلیلی جامع از این پیشینه، با وضعیت پرتنش فعلی تطبیق دهیم. از این‌رو در این پژوهش، ابتدا قدرت نرم قطر و مؤلفه‌های آن را بررسی می‌کنیم. سپس دلایل شکل‌گیری بحران در روابط دو کشور را می‌کاوییم. سرانجام ارتباط آن را با قدرت نرم قطر بیان می‌کنیم.

۵. چارچوب مفهومی

۵.۱. قدرت نرم

قدرت نرم مفهومی است که در اوایل دهه ۱۹۹۰ از سوی جوزف نای^۱ ارائه شد. نای از این مفهوم برای توصیف توانایی جذب و همکاری نه به‌وسیله اعمال فشار (قدرت سخت)، بلکه با استفاده از نیرو یا دادن پول به‌عنوان ابزاری برای متقاعدکردن استفاده کرد (Nye, 2003: 67). همچنین قدرت نرم به‌عنوان «قابلیت‌های غیرمادی مانند شهرت و فرهنگ به جهت درخواست تجدیدنظر در ارزش که می‌تواند در دستیابی به اهداف یک دولت یاری‌رسان باشد» تعریف می‌شود (Kurlantzick, 2006). نای از قدرت نرم به‌عنوان قدرت متقاعدکننده نام می‌برد که به معنی توانایی یک کشور در ایجاد موقعیتی است که کشورهای دیگر علایق خود را بر اساس آن پیش می‌برند یا منافع خود را به‌شکلی تعریف می‌کنند که با علایق آن کشور هم‌خوان و منطبق باشد. این قدرت از منابعی همچون جذابیت فرهنگی و ایدئولوژیک هم سرچشمه می‌گیرد (Nye, 2003: 363). مولانا^۲ در تعریف قدرت نرم از واژه «قدرت ناملموس» استفاده و منابع آن را دین، ارزش‌ها و باورها، ایدئولوژی و دانش معرفی می‌کند. او معتقد است که قدرت

1. Joseph Nye

2. Ahmet Molana

نرم زیربنای قدرت سخت است و ماهیت آن را مشخص می‌کند (Mohammadi, 2009: 24). به بیان دیگر، با استفاده از قدرت نرم بر گزینه‌ها یا ترجیحات طرف مقابل نفوذ می‌کنیم و آن‌ها را مطابق میل خود تغییر می‌دهیم، بی‌آنکه طرف مقابل احساس اجبار کند (Ghanbar-De-Lo, 2013: 61). بنابراین قدرت نرم برخلاف قدرت سخت، بدون به‌کارگیری تهدیدات، زور و اجبار و پرداخت پاداش و تطمیع، به‌صورت غیرمستقیم و نامحسوس اعمال می‌شود (hghani Firoozabadi, 2008: 38). طرح گفتمان قدرت نرم اقدامی ارزنده و گامی مثبت در تحول ماهیت قدرت به شمار می‌آید. بدین معنا که برای «اجتماعی کردن قدرت»، راهکاری ارزنده و مؤثرتر پیشنهاد شده است. مطابق این طرح جدید فقط ابزارهای اعمال قدرت مورد بازنگری و اصلاح کارکردی قرار نمی‌گیرد، بلکه افزون بر آن و در سطحی عالی‌تر «منابع قدرت» متحول شده و قدرت از درون جامعه نشأت می‌گیرد. (kaPiper & Uhlin, 2014: 211). تأکید نظریه‌پردازان قدرت نرم بر خاستگاه‌های اجتماعی قدرت است و اینکه رضایت‌مندی، اعتبار و اعتماد مولد قدرت هستند؛ تا جایی که حتی قدرت نظامی نیز در صورتی تأثیرگذار خواهد بود که از پشتوانه و سرمایه اجتماعی قوی برخوردار باشد. همه اینها حکایت از آن دارد که قدرت نرم طرح اجتماعی کردن قدرت را در سطح و اندازه‌ای متمایز از مکاتب پیشین مطرح می‌کند و از این نظر ارزشی منحصر به فرد دارد (Nye, 2003: 11). برای فهم آسان مفهوم قدرت نرم می‌توان این‌گونه گفت که بدون استفاده از حربه تهدید (ایجاد ترس در طرف مقابل)، اولتیماتوم، حمله یا مانور نظامی، دادن امتیازهای اقتصادی یا سیاسی کشورهای دیگر را به خواسته‌ها و علائق خود نزدیک و همراه سازیم. این عمل موجب همکاری بیشتر و جذب افکار عمومی دیگر کشورها و رهبران واحدهای سیاسی دیگر می‌شود. زمانی که ارزش‌ها و اعمال یک کشور مورد تحسین و علاقه دیگر کشورها قرار گیرد و بدین وسیله کشور مورد نظر به اهداف خود یعنی تأثیرگذاری بر افکار دیگران به‌صورت غیرمستقیم برسد، می‌توان از نوع دوم قدرت یعنی قدرت نرم سخن گفت. قدرت نرم توانایی تعیین اولویت‌هاست به‌گونه‌ای که با دارایی‌های ناملموس مانند جذابیت‌های فرهنگی، شخصیتی، ارزش‌های سیاسی و نهادی مرتبط و هم‌سو باشد یا سیاستی را پدید آورد که مشروع به‌نظر برسد یا دارای اعتبار معنوی باشد. اگر رهبری ارزش‌هایی ارائه کند که دیگران خود مایل به پیروی از آن باشند، اداره کردن آن گروه هزینه کمتری خواهد داشت (Nye, 2003: 44).

۵.۱.۱. مؤلفه‌های قدرت نرم قطر

قدرت نرم قطر

قطر تا سال ۱۹۹۵ برای تأمین حداقل امنیت، به شدت خود را به قدرت‌های بزرگ وابسته می‌دانست. دولت مردان قطر به این واقعیت پی برده بودند و می‌دانستند اگر بخواهند سیاست خارجی پیروزمندانه‌ای در پیش گیرند، باید بر روی نوع دوم قدرت یعنی قدرت نرم و منابع اقتصادی کشور بیشتر سرمایه‌گذاری کنند. قطر در همه ابعاد قدرت به جز اقتصاد (سرزمین، جمعیت و نیروی نظامی) کشوری ضعیف شناخته می‌شود. به همین دلیل در تعریف راهبرد سیاست خارجی خود از مؤلفه‌های مناسب دیگری مانند تبلیغات رسانه‌ای، قابلیت‌های دیپلماسی، فرهنگی و اقتصادی برای تأثیرگذاری بر دیگر کشورها و شناخته شدنش در سطح منطقه‌ای و جهانی استفاده کرده است. نقشه راه، منابع مالی لازم و حوزه‌های مشخص شده به‌تنهایی نمی‌توانستند اهداف قطر را برآورده کنند. حوزه‌های فعالیت مورد نظر دوحه، رقابتی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای زیادی داشت که از نظر ژئوپلیتیکی در شرایط بسیار بهتری قرار داشته‌اند. افزون بر آن، قطر در منطقه‌ای پرتنش قرار داشته و اختلافات ارضی متعددی با همسایگانش داشته است. مقامات قطر اعتقاد داشتند رویکرد صلح و دوستی سبب می‌شود کشورهای همسایه قطر سیاست جدید این کشور را تهدیدزا بدانند. همچنین از نگاه ایشان متحدشدن با کشورهای چون آمریکا، استقلال این کشور را بیمه میکرد. در نهایت بهترین راه برای حاکمان قطر برای رسیدن به این اهداف، افزایش قدرت نرم این کشور بوده است. سیاست قدرت نرم دولت قطر در برخی جهات با ترکیه شباهت داشته که مهم‌ترین آن رونق کم‌نظیر اقتصادی این کشور بوده است که برای ناظران بین‌المللی بسیار جالب توجه بوده است.

طی دو دهه اخیر رشد و توسعه اقتصادی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت مردان قطر بوده که پیگیری آن در عمل این کشور را از نظر رشد اقتصادی به سریع‌ترین کشور منطقه تبدیل کرده و حتی بنابر نظر بسیاری از کارشناسان، آینده اقتصاد قطر نیز درخشان پیش‌بینی می‌شود (QGS Institute, 2016). به‌طوری که پیش‌بینی شده است رشد اقتصادی قطر تا پایان سال ۲۰۲۰ حتی با افزایش هزینه‌های دولت، و کاهش درآمدهای آن به‌واسطه تأثیر هم‌مگرایی و ویروس کرونا در سطح جهان، به دلیل افزایش فعالیت بخش خدمات با توجه به نزدیکی رقابت‌های جام

جهانی فوتبال در حدود ۳ درصد باقی بماند (World Bank, 2020). گفتنی است قطر با وجود سیستم سیاسی اقتدارگرا، به لحاظ شاخص‌های توسعه سیاسی در مقایسه با ترکیه در جایگاه بسیار پایین‌تری قرار دارد، اما در میان کشورهای شورایی همکاری خلیج فارس فضایی به نسبت بازتری دارد و در سال‌های اخیر شرایط توسعه سیاسی در این کشور تا حدی بهبود یافته است. در کنار این شرایط، این عوامل مهم در قوام‌یابی قدرت نرم قطر مؤثر بوده‌اند: جایگاه دیپلماتیک، توانمندی رسانه‌ای و سیاست خارجی مسالمت‌جو (Ghanbarlo, 2013: 41).

۲.۱.۵. دیپلماسی صلح و سازش و ائتلاف‌سازی با قدرت‌های بزرگ

کشورهای کوچک همیشه در مقابل عوامل خارجی مربوط به امور بین‌الملل آسیب‌پذیرند. حمله عراق به کویت در سال ۱۹۹۰ و حوادث روی‌داده در اولین جنگ خلیج فارس و در طول جنگ نفت‌کش‌ها درس باارزشی برای کشورهای حاشیه خلیج فارس بود (Kamrava, 2011: 41). منطقه خلیج فارس از مناطق مهم جهان است که تلاش آمریکا برای تسلط بر آن و همکاری و رقابت دیگر بازیگران در آن مشهود است (Waezi, 2010: 9). کشورهای عرب حوزه خلیج فارس به جز آمریکا، کشورهای اروپایی را برای تأمین امنیت و مسائل نظامی خود برگزیده و با اروپاییان پیمان‌های دفاعی متعددی امضا کرده‌اند. به دنبال این پیمان‌ها کارشناسان نظامی اروپا، کار آموزش و تمرین نیروهای عرب منطقه را به عهده گرفته‌اند و مانورهای مشترکی نیز میان کشورهای اروپایی و کشورهای عرب حوزه خلیج فارس برگزار شده است (Emami, 2010: 144). قطر تلاش می‌کند تا به عنوان یکی از بازیگران ائتلاف منطقه‌ای همراه با آمریکا نقش داشته باشد. دو کشور در زمینه تدابیر دیپلماتیک منطقه‌ای و امنیت خلیج فارس با یکدیگر اتفاق نظر و هماهنگی دارند و در کنار آن با یکدیگر همکاری می‌کنند (Merazavi, 2004: 325). در همین زمینه همکاری دولت‌های دوحه و ریاض با کشورهای قدرتمند برون منطقه‌ای زمینه را برای رقابت میان این دو کشور در منطقه فراهم کرده است. تنش میان دوحه و ریاض اولین بار در سال ۱۹۹۲ با تجاوز عربستان به قطر جدی شد (Jafari Valadani, 1992: 52-58). تهدیدات خارجی سبب شد قطر به راهبردهای تکمیل‌کننده مانند تکیه بر حامیان قدرتمند در برابر همسایگان بزرگ‌تر و بهره‌برداری از راهبرد نیچه اعتماد کند (Anzawa, 2011: 52). همچنین قطر در سال ۲۰۰۱ رایزنی‌های نتیجه‌بخشی برای انتقال پایگاه نیروهای آمریکا که برای نظارت بر منطقه پرواز ممنوع جنوب عراق ایجاد شده بود، به پایگاه العدید

قطر انجام داد (NaderiQutbuddin, 2003: 68). این پایگاه هوایی به مرکز فرماندهی مرکزی ایالات متحده تبدیل شد که تهاجم به افغانستان و عراق را مدیریت کرد و به عنوان ابزار تأمین نیروهای ایالات متحده برای هر دو مناطق جنگی از آن استفاده شد (Cooper & Momani, 2011: 123). دولت اواما در سال مالی ۲۰۱۰ دوباره درخواست ۶۰ میلیون دلار برای بازسازی و تجهیز بیشتر این پایگاه ارائه کرد که طولانی‌ترین باند هوایی خاورمیانه را دارد (Blanchard, 2010: 3). در کل حمایت آمریکا سبب شده بود قطر از میانه دهه ۱۹۹۰، با استفاده از ثروت، کاهش تهدیدات نظامی و به‌کارگیری سیاستی مانند ایفای نقش میانجی و ورود به مناقشات خاورمیانه، به عنوان کشوری فعال در صحنه سیاست خارجی ظاهر شود (Roberts, 2012: 234). قطر همچنین به‌طور مداوم با کمک ایالات متحده برای بهبود و حفظ زیرساخت‌های انرژی‌اش تلاش کرده است. در همین زمینه شرکت‌های آمریکایی که در سال‌های پس از سال ۲۰۰۵ در بخش انرژی قطر فعال بودند و سرمایه‌گذارهای عظیمی در این بخش انجام داده‌اند، این شرکتها شامل شرکت‌های اکسون موبیل، شرون، شل و اکسیدنتال پترولیوم هستند (USQCC, 2019). هم‌زمان با گسترش روابط قطر و ایالات متحده، دوحه کوشید روابط خود با آنکارا را نیز گسترش دهد. روابط آنکارا و دوحه علاوه بر منافع مشترک اقتصادی، با پیوندهای مذهبی نیز همراه است. به‌طوری که با آغاز جنبش‌های بیداری اسلامی، نسبت به گذشته بهبود یافت. رهبران ترکیه تحولات جدید را فرصتی برای رستاخیز عثمانی‌گری دانستند. تحولات جدید برای قطر نیز فرصت مناسبی برای بازیگری فراهم کرد. بدون شک برای دوحه، ترکیه قدرتمند نسبت به عربستان خطر کمتری دارد. برخی تحلیلگران به دلایلی بر این باورند که آمریکا و غرب برای اجرای راهبرد خود در منطقه خاورمیانه، قطر را برگزیده‌اند. نبود ذهنیت منفی از قطر در افکار ملت‌های عرب برخلاف عربستان، ناتوانی عربستان در اجرای راهبرد آمریکا، بلندپروازی‌های سران قطر در ایفای نقش مؤثر منطقه‌ای و بین‌المللی و رهایی از سلطه عربستان و نبود روابط رسمی میان قطر و اسرائیل می‌تواند از این دلایل باشد. همچنین مقابله با ایران و محور مقاومت، دیگر عامل اصلی گرایش ایالت متحده به همکاری امنیتی با قطر محسوب می‌شود (Motaghi, 2012: 7). با این حال با اینکه قطر می‌توانست مانند برخی کشورهای اسلامی بی‌طرف باشد، ترجیح داد با رژیم صهیونیستی روابط گرم‌تری داشته باشد. همچنین از حماس و حزب الله حمایت کند و رابطه به نسبت دوستانه‌ای نیز با ایران برقرار کند.

قطر در میان شش کشور شورای همکاری خلیج فارس (همراه با عمان و کویت) روابط گرم‌تری نسبت به امارات، بحرین و عربستان با ایران داشته است. در دوره‌های پرتنش میان ایران و شورای همکاری خلیج فارس، رفت‌وآمدهای دیپلماتیک میان دو طرف برقرار بوده و حتی گاهی قطر میانجی کاهش تنش‌ها بین ایران و شورا بوده است. در زمان میزبانی نشست رهبران عضو شورا از سوی قطر، این کشور برای اولین بار در تاریخ شورای همکاری از رئیس‌جمهور ایران برای شرکت در این نشست دعوت کرد (Abdulrazaq, 2020). در مذاکرات صلح عرب - اسرائیل، قطر نقش رهبری داشت و بدین‌وسیله روابط اقتصادی خود را با رژیم اسرائیل گسترش داد. قطر رژیم صهیونیستی از سال ۱۹۹۶ به آرامی روابط تجاری خود را گسترش دادند. در همان سال، قطر اولین تجارتخانه خود را در سرزمین‌های اشغالی تأسیس کرد و رژیم اسرائیل نیز دومین دفتر تجاری خود در خلیج فارس را در دوحه بازگشایی کرد. البته تداوم روابط تجاری با این رژیم در تضاد شدید با موضع دولت‌های عربی مانند مصر دوران مرسی بود که خواستار بایکوت اقتصادی مجدد رژیم اسرائیل از طرف اعراب شده بودند (Cooper & Momani, 2011: 119).

۵.۱.۳. دیپلماسی نیچه و برندسازی

آبراهام می‌گوید «قطر به دنبال دیپلماسی نیچه‌ای بین غرب و جریان ملی‌گرایی عرب است که با کمک منابع مالی قابل‌توجه خود، مقدمات این امر را فراهم می‌کند (Abraham, 2008). «دیپلماسی نیچه» ابزاری کارآمد برای کشورهای کوچک، برای مطرح کردن خود در سطح جهان و جلوگیری از پیش‌داوری‌های جامعه جهانی در مورد آن‌ها شناخته می‌شود. این دیپلماسی به کشورهای کوچک فرصت می‌دهد تا با تمرکز بر منابع نرم‌افزاری در حوزه‌هایی خاص به تولید برندهای مالی دست زنند (Batora, 2005: 6-7). برند، بهترین تصویری است که از محصول در ذهن مشتریان شکل می‌گیرد. برندسازی برای کشورهای بزرگ، نوعی رقابت در عرصه سیاست، تجارت و فرهنگ است، اما برای کشورهای کوچک انتقال از حاشیه به متن نظام بین‌الملل است. اولویت اول قطر برای تعقیب سیاست برندسازی و تصویرسازی بین‌المللی را می‌توان ایجاد تمایز میان خود و دیگر کشورهای عربی دانست (Asadi, 2011: 11). قطر در تعقیب سیاست‌های غیرمعمول در خارج از کشور، بدون نگرانی از فشارهای دلهره‌آور داخلی، آزادانه اقدامات مورد نظر خود را پیگیری می‌کند. برای نمونه، صنعت گردشگری، مؤلفه‌ای مهم در اقتصاد مدرن

قطر است. بازوی رسانه‌ای این کشور یعنی شبکه‌ی الجزیره هم فیلم‌های زیادی در مورد صنعت گردشگری قطر ساخته و پخش می‌کند (De Jong, 2011: 4). قطر با تصمیم فدراسیون جهانی فوتبال (فیفا) این فرصت را پیدا کرد که میزبان پربیننده‌ترین رویداد ورزشی دنیا، یعنی جام جهانی ۲۰۲۲ باشد. کسوس معتقد است از زمانی که امیر حمد در سال ۱۹۹۵ به قدرت رسید، تصمیم داشت تا متناسب با اندازه کوچک این شبه جزیره عربی، به رنسانسی جهانی برسد (Kessous, 2011). پیام قطر از برد مزایده جام جهانی این بود که «ما خواستار تغییر نگاه‌های منفی نسبت به کشورهای کوچک با جمعیت محدود و تبدیل آن به نگاه مثبت بودیم» (Cooper & Momani, 2016: 8). یکی دیگر از ابزارها در برندکردن قطر، تلاش دوحه برای صلحسازي است. ارتقای هر چه بیشتر «برند مصلح بودن» شبه جزیره قطر را در برابر تجاوزها و تهدیدها ایمن می‌کند (Roberts, 2009: 251) قطر تلاش‌های میانجیگرانه بسیاری در خاورمیانه و خارج از آن از جمله در یمن، صحرای غربی، دارفور، الجزایر، اتیوپی، اریتره، سومالی و اندونزی داشته است. علاوه بر این، قطر مذاکرات بسیاری با گروه‌های فلسطینی حماس، فتح، فلسطینی، حزب الله، مقامات لبنانی و ایران داشته است. بسیاری معتقدند مشخصه مهم سیاست خارجی قطر، ایفای نقش آن به عنوان میانجی و مذاکره‌کننده در شماری از درگیری‌ها در منطقه خاورمیانه و مناطق دیگری همچون افغانستان، اتیوپی، عراق، سرزمین‌های اشغالی، لبنان، سودان و یمن است (Houn-shell, 2012). در همین حال تازه‌ترین فعالیت میانجیگرانه قطر، به اقدام این کشور در میزبانی مذاکرات صلح افغانستان باز می‌گردد که سرانجام به توافق مشروط ۲۹ فوریه ۲۰۲۰ ایالات متحده آمریکا و طالبان منجر شد. علت میزبانی قطر از مذاکرات صلح افغانستان به حضور طالبان در قطر به سال‌های اخیر محدود نمی‌شود. در زمان حاکمیت طالبان در افغانستان، بین سال‌های ۱۹۹۶ و ۲۰۰۱، قطر حکومت طالبان را به رسمیت نشناخت، ولی به گفته یکی از مقامات پیشین وزارت خارجه طالبان، روابط قطر و شورشیان طالبان صمیمی بود. این روند با تلاش برخی اعضای طالبان برای گرفتن پناهندگی از قطر ادامه یافت و سرانجام در بهار ۲۰۱۳ به بازشدن دفتر طالبان با تابلو و پرچم «امارت اسلامی افغانستان» در قطر منجر شد که خشم کابل، به ویژه حامد کرزای را در پی داشت (Borger, 2020). نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، تصمیم‌گیرندگان اصلی در قطر هستند. امیر این کشور، ولیعهد وی، نخست‌وزیر و وزیر امور خارجه تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی قطر هستند. محدودشدن تصمیم‌گیری به افراد محدود به این معنی است که تصمیمات سیاست داخلی و خارجی به سرعت گرفته می‌شوند و این

روال به رهبران قطر اجازه می‌دهد به سرعت به درگیری‌های نوظهور با ارائه پیشنهاد میانجی‌گری واکنش نشان دهند (Khatib, 2013: 418). برندسازی، اعتبار یک کشور را افزایش می‌دهد. برند برای قطر نیز میتواند عاملی باشد که موجب به رسمیت شناختن آن شود. چشم‌انداز ملی قطر در سال ۲۰۳۰، تصویری متمایز از قطر ارائه می‌کند که توسعه همه‌جانبه انسانی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را در برمی‌گیرد (Hazime, 2011: 47). بی‌طرفی در منازعات، موضع به‌نسبت مستقل قطر در شورای همکاری خلیج فارس در مقابل عربستان سعودی، میزبانی از کنفرانس‌های بین‌المللی و افزایش مشارکت در سازمان‌های بین‌المللی، مطرح‌شدن به‌عنوان کشور مهم تولید گاز و به‌ویژه ال‌ان‌جی، میزبانی مسابقات ورزشی بین‌المللی مانند جام جهانی فوتبال در سال ۲۰۲۲، اقدامات فرهنگی آموزشی، توسعه شبکه تلویزیونی الجزیره و میانجیگری در بحران‌های منطقه‌ای، از تلاش‌های دولت قطر برای تصویرسازی و برندسازی در سطح بین‌الملل است.

۵.۱.۴. رشد اقتصادی

قطر دوازدهمین کشور نفتی جهان و سومین کشور گازی بعد از روسیه و ایران است. منابع گازی قطر حجمی بیش از ۸۷۱,۵۸۵,۰۰۰ میلیارد فوت مکعب (Worldometers, 2020) دارد که قطر سعی دارد برای رسیدن به اهداف بلندپروازانه خود، این منابع را در طرح‌هایی عظیم بفروشد. درآمد تخمینی حاصل از ذخایر گاز طبیعی مایع قطر در سال ۲۰۱۲، بیش از ۵۰ درصد نسبت به سال قبل افزایش داشته و این کشور را به ثروتمندترین کشور در جهان اسلام از نظر سرانه تولید ناخالص داخلی تبدیل کرده است (موقع قلم لتبادل المعلومات، 2015). همچنین در گزارش استاتیستا بیان شده که قطر در سال ۲۰۱۹، ۱۷۸/۱ میلیارد متر مکعب گاز فروخته و بالغ بر ۴۰ میلیارد دلار درآمد کسب کرده است (Statista, 2019). یکی از ویژگی‌های اصلی در بررسی دیپلماسی قطر، دیپلماسی اقتصادی این کشور است. بخش عمده دیپلماسی اقتصادی قطر در شبکه‌های دولتی انجام می‌شود و سازمان‌های خصوصی و شرکت‌های غیردولتی نقش چندانی در معادلات ندارند. بنابر گزارش آمار سالانه منتشرشده در ماهنامه بین‌المللی «گلوبال فاینانس»^۱ در سال‌های ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵، دولت قطر جزو ۱۰ کشور ثروتمند جهان بوده است که حوزه‌های دولتی بیشترین بخش آن را به خود اختصاص می‌دهد (رجب، ۲۰۱۵). البته قطر از درآمدهای حاصله از

1. Global Finance

فروش نفت و گاز، توانسته بخش‌های خصوصی و عمومی را نیز رونق دهد و برگزاری و اجرای برخی طرح‌های کلان منطقه‌ای و بین‌المللی را با مؤسسات و سازمان‌های غیردولتی با همکاری سازمان‌های بین‌المللی مانند مرکز تجارت جهانی واقع در ژنو اجرا کند. نکته مهم این است که زیرکی امیر حمد او را از وابستگی به منافع نفتی بر حذر داشت. او ۴۰ درصد از بودجه قطر را تا سال ۲۰۱۶ به ساخت پروژه‌های عظیم زیربنایی تخصیص داده است. سرمایه‌گذاری این کشور در اروپا این‌گونه است که قطر در رقابت با فرانسه، ایتالیا و بریتانیا، سرمایه‌گذاری‌های خود را در قاره اروپا افزایش می‌دهد. به‌ویژه در بخش املاک و مستغلات سرمایه‌گذاری می‌کند. قطر سال ۲۰۱۲ در اروپا، براساس گزارش Real Capital Analytics نخستین سرمایه‌گذار در بخش املاک و مستغلات بود. از سال ۲۰۰۵، قطر در اروپا بسیار بیشتر از فرانسه، ایتالیا و بریتانیا و معادل ۱۳ میلیارد و ۵۰۰ میلیون یورو سرمایه‌گذاری کرده است. سال ۲۰۱۴، ۷۱ درصد از سرمایه‌گذاری خارجی قطر در اروپا و برابر با ۳ میلیارد و ۷۰۰ میلیون یورو بود. سرمایه‌گذاری قطر در دو ماهه نخست سال ۲۰۱۵ نیز معادل ۱ میلیارد و ۲۰۰ میلیون یورو بود که این میزان بیشتر از کل سرمایه‌گذاری جهانی این کشور در سال ۲۰۱۳ است (Leahy, 2020). افزون بر اینها، ساختمان روزنامه فیگارو، ساختمان ویرجین در شانزله‌یزه، مالکیت مجموعه هتل‌های رویال مونسو پاریس، کارلتون، مارتینز، ماجستی و ۶/۳۹٪ از سهام مجموعه مونت کارلو اس‌بی‌ام که شامل مجموعه هتلها و مراکز گردشگری است نیز در اختیار قطر قرار دارد (Safavi, 2015: 1). این پروژه‌ها شامل ساخت فرودگاه بین‌المللی با هزینه ۵/۵ میلیارد دلار و تونل حمل و نقل در دوحه با هزینه ۱ میلیارد دلار و ساخت جاده‌های جدید با هزینه ۲۰ میلیارد دلار می‌شود. همچنین امیر از دانشگاه‌های خارجی دعوت کرد تا با هزینه ۱۰۰ میلیون دلار، شعبه‌هایی در دوحه تأسیس کنند.

درآمد سرانه قطر از بالاترین درآمدهای سرانه در جهان است. این رقم در سال ۲۰۱۹، بالغ بر ۱۸۳ میلیارد دلار بوده است که تا آگوست ۲۰۲۰ به رقمی حدود ۱۶۵ میلیارد دلار رسیده است که تحت تأثیر مستقیم ناشی از همه‌گیری ویروس کرونا و رکود جهانی مربوط به آن بوده است (Trading Economics, 2020). در واقع با گسترش پاندمی کرونا از اواخر سال ۲۰۱۹، اقتصاد قطر هم مانند دیگر اقتصادهای جهان دچار رکود شد. بر همین اساس پیش‌بینی‌ها از آینده قطر، حاکی از کاهش ۶۰ درصد درآمدهای این کشور به‌ویژه در صنعت هوایی است (Abu-Sharkh, 2020: 22). این در حالی است که رشد اقتصادی قطر حتی با سقوط قیمت نفت از ۱۳۰ دلار به حدود ۴۰ دلار در پایان

سال ۲۰۰۸ ادامه داشت. به طوری که بنا بر آمار بانک مرکزی قطر، تولید ناخالص داخلی قطر حدود ۱۱ درصد در سال ۲۰۰۹ در مقایسه با ۹/۴۰ درصد در سال ۲۰۰۸ با درآمد سرانه تولید ناخالص داخلی ۷/۹۳۶ دلار بود (gsdp, 2016). سرمایه‌گذاری‌های قطر در هر زمینه‌ای از کارخانه‌های خودروسازی پورشه و فولکس‌واگن گرفته تا سرمایه‌گذاری در بانک کشاورزی چین، فروشگاه‌های زنجیره‌ای هاردوس در لندن، یک بانک برزیلی، تصفیه‌خانه‌های نفت چین، تیم‌های فوتبال اسپانیا و خانه‌مد فرانسه سبب تبدیل قطر به قوه محرکه بین‌المللی شد. ارائه کمک‌های مالی از سوی دوحه، برای تسهیل دیپلماسی نیچه‌ای این کشور نیز مورد استفاده قرار گرفته است. نمونه‌های متعددی برای فراهم‌آوردن کمک‌های مالی وجود دارد. برای نمونه در پی توفان کاترینا در آمریکا، امیر قطر شخصاً ۱۰۰ میلیون دلار را به قربانیان این رخداد طبیعی اهدا کرد. قطر برای بازسازی بخش‌های شیعه‌نشین لبنان که در جنگ این کشور با رژیم اسرائیل در سال ۲۰۰۶ ویران شده بود، به‌ویژه در بنت جبیل، میلیون‌ها دلار اختصاص داد. این کشور همچنین ۴۶۰ میلیون دلار به قربانیان جمعیت پرستاران بلغاری در لیبی کمک کرد (Roberts, 2012: 249).

۵.۱.۵. شبکه الجزیره، بازوی رسانه‌ای قطر

به‌طورکلی شبکه‌های خبر و رسانه‌ها را می‌توان زیربنای تحرک دیپلماتیک دانست. کشورهایی که برای ایفای نقش سیاسی منطقه‌ای، انگیزه مؤثر دارند، تلاش می‌کنند تا چنین فرایندی را به‌وسیله رسانه‌ها پیگیری کنند (متقی، ۱۳۹۱: ۸). قطر با استفاده از شبکه الجزیره نقش مهمی در مدیریت افکار عمومی منطقه دارد. این شبکه به‌ویژه در جریان انتفاضه دوم فلسطین مورد استقبال مردم کشورهای عربی قرار گرفت، اما بر اساس مصاحبه‌آدموند غریب^۱ با اعضای شبکه الجزیره «دولت قطر تاکنون از الجزیره در تعاملات خود استفاده نکرده است، اگرچه می‌توانسته این کار را انجام دهد و افراد قدرتمند در قطر تاکنون هیچ دخالتی در محتوای خبرهای پخش شده در شبکه نداشته‌اند» (Gareeb, 2000: 409). همچنین سو فیلیپس^۲ رئیس بخش انگلیسی شبکه الجزیره، به وضوح بیان می‌کند که آن‌ها دارای پخش مستقل اند، به طوری که هیچ شخصی از دولت قطر حتی امیر قطر دخالتی در امور این شبکه نداشته است (Anzawa, 2011: 17).

1. Edmund Ghareeb
2. Sou Philips

انکار حمایت سیاستمداران قطری از الجزیره زمانی سبب بروز شایعه‌ای شد مبنی بر اینکه دولت قطر به دلیل فشارهای رو به افزایش ایالت متحده آمریکا و بایکوت تبلیغاتی کشورهای عرب، شبکه الجزیره را در سال ۲۰۰۵ می‌فروشد (Khani, 2007: 79). اما مسلم است که شبکه الجزیره از مهم‌ترین ابزارهای قطر (اگر نگوئیم مهم‌ترین) در پیشبرد اهداف سیاست خارجی این کشور است. در واقع هم‌سویی سیاست این کشور با منافع قدرت‌های بزرگ بین‌المللی و فراهم‌آوردن امکان رشد و گسترش شبکه الجزیره موجب تعمیق پیوند گفتمانی و سیاسی میان اقدامات دولت قطر با بیداری اسلامی شده است (Yazdfam, 2011: 28). در حالی که قطر پیوسته اصرار دارد که الجزیره مستقل از سیاست حاکم و دولت است، اما این تردید دیرپا وجود دارد که این شبکه عربی به‌عنوان بازوی سیاست خارجی کشور میزبان خود و در حال خدمت به آن است (Hasan, 2015). هرچند هیچ اطلاعات قابل اتکایی در مورد هزینه عملیاتی این شبکه موجود نیست، تخمین زده می‌شود که بودجه شبکه الجزیره در سال ۲۰۰۴ حدود ۱۲۰ میلیون دلار بوده که ۴۰ تا ۵۰ میلیون دلار از دولت قطر به این شبکه کمک شده است (Alzayyani, 2005: 73). جالب آن است که در سال ۲۰۰۶ الجزیره شبکه‌ای انگلیسی‌راه‌اندازی کرد که با مخاطبان جهانی ارتباط برقرار کند و تبدیل به اولین شبکه سراسری عرب شد که با رسانه‌های غربی مانند بی‌بی‌سی و سی‌ان‌ان رقابت می‌کرد. بنابراین همان‌گونه که پیشتر گفتیم، شبکه گسترده رسانه‌ای الجزیره، به‌عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های قدرت نرم در جهانی‌شدن اعتبار کشور قطر نقش با اهمیتی داشته است. هم‌اکنون این شبکه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و مطرح‌ترین رسانه‌ها در میان کشورهای عربی شناخته می‌شود. الجزیره نهادی تجاری نیست تا برای مشتری‌های تبلیغاتی و قطر منبع درآمد باشد. جالب‌تر این است که دلیل اینکه تبلیغ‌کننده‌ها نسبت به خریدن فضای تبلیغاتی در شبکه الجزیره تمایلی ندارند، فشار بسیار زیاد از سوی عربستان سعودی است. هیچ غول رسانه‌ای دیگری نمی‌تواند چنین تعداد زیادی از مخاطبان را در منطقه داشته باشد. اگرچه الجزیره سنت ارائه گزارش‌های تحقیق‌گونه را در جهان عرب بنیان‌گذاری کرد و مرزهای مناظره‌های مستقیم میان گروه‌های عربی را ارتقا داد، سنت بحث درباره موضوعات ممنوعه در تلویزیون را شکست و جامعه عرب را در مورد رهبران‌شان بیشتر و بهتر آگاه کرد. این شبکه همچنین برای عرب‌زبانان، محیطی برای تبادل افکار و عقاید

فراهم کرد تا بتوانند آسان‌تر درخواست‌ها و سؤالات خود را از حکمرانان و فرمانروایان خود بپرسند. با وجود این، الجزیره از انتقادها در امان نبوده است به‌ویژه زمانی که نوارهای ویدئویی القاعده، گروه‌های شورشی در عراق و کلیپ‌هایی از مقامات رسمی رژیم اسرائیل را پخش کرد یا زمانی که آشکارا به این رژیم اجازه داد اخبار خود را به زبان عبری، انگلیسی یا عربی پخش کند (Melissen, 2005: 21). پخش تصاویر بن‌لادن، رهبر القاعده که آمریکایی‌ها را تهدید می‌کرد، موجب ناراحتی آمریکایی‌ها می‌شد و آن‌ها تلویحاً خواستار تعطیلی الجزیره یا تغییر در محتوای برنامه‌های آن بودند (Ofertit, 2001: 20). بهار عربی هم فرصت و هم چالشی بزرگ برای اعتبار الجزیره به وجود آورد. بعد از موج اولیه شهرت این شبکه به دلیل پوشش گسترده انقلاب مصر، الجزیره با معمای قیام بحرین که با قیام لیبی هم‌زمان شده بود، مواجه شد. در حالی که این شبکه کاملاً قیام لیبی را به‌صورت شورشی قانونی پذیرفته و از آن با پوشش خبری خود حمایت می‌کرد، ظاهراً موضع محتاطانه‌تری در مورد بحرین در پیش گرفت. این مسئله همچنین محدودیت‌های استقلال اعلام‌شده شبکه از حکومت قطر را آشکار ساخت. این محدودیت استقلال و چالش، با استعفای مدیرکل الجزیره «مضاح خنفر» در سپتامبر ۲۰۱۱ و جایگزینی او با یک قطری از خانواده سلطنتی یعنی «شیخ احمد بن جاسم بن محمد الثانی» تشدید شد (Khatib, 2013: 428). الجزیره در کنار ابزاری که برای بلندپروازی قطر در منطقه و سطح جهانی دارد، صحنه آشکاری است که قطر به‌وسیله آن خود را به‌عنوان چالشگری برای عربستان نشان داده است. چنانچه بعد از آغاز به کار العربیه، شبکه متعلق به عربستان، در سال ۲۰۰۳ رقابت آن با الجزیره و انتقادهای دوطرفه آن‌ها از پشتیبانان یکدیگر ویژگی اصلی تحلیل‌ها از منظر دیگر رسانه‌های عربی شد (Ulrichsen, 2012: 11). اگرچه در نهایت این رقابت پس از توافق غیر رسانه‌ای شده قطر و عربستان پایان یافت (و با وجود نتیجه آن که منجر به زیر سؤال رفتن میزان واقعی مستقل بودن شبکه الجزیره شد)، فایده اصلی آن ایجاد تصویری از قطر به‌عنوان دولتی همسطح عربستان از نظر تأثیرگذاری و اهمیت بود و این یعنی همان هدفی که سیاست خارجی قطر بر روی آن سرمایه‌گذاری کرده است (Zayani, 2010: 93). در میانه جنگ عراق نیز پوشش خبری الجزیره به‌سوی مشکلات شهروندان عراقی به دلیل تجاوز آمریکا معطوف شد و در انتخاب واژه‌ها، به‌جای واژه ایالات متحده از عبارت «نیروهای مهاجم» استفاده

کرد. الجزیره از حملات انتحاری با عنوان «عملیات شهادت طلبانه» یاد می‌کرد که نشان‌دهنده دیدگاه ضدآمریکایی شبکه بود (Sharp, 2003: 8). به هر حال، این حقیقت که از سوی قطر به وسیله ارتش آمریکا حمایت می‌شود و در همان حال شبکه الجزیره در این کشور مدام دیدگاه‌های ضدآمریکایی را انتشار می‌دهد، تضاد درخور توجهی است. توان سیاسی الجزیره تابعی از وابستگی نامتقارن قطر است که بین دو قدرت بزرگ منطقه یعنی ایران و عربستان واقع شده است. بنابراین قطر برای مبارزه با هژمونی منطقه‌ای عربستان و ایران، از الجزیره به عنوان ابزار و وسیله حفظ و ارتقا موقعیت خود بهره می‌برد (Fandy, 2007: 104). با تأسیس العربیه از سوی عربستان، دولت قطر احساس کرد شبکه الجزیره باید با این رقیب رسانه‌ای جدید رقابت کند. از این رو، بدون بررسی جنگ رسانه‌ای بین قطر و عربستان سعودی، نمی‌توان به ماهیت شبکه الجزیره پی برد. تجزیه و تحلیل اختلافات بین دو کشور قطر و عربستان سعودی راه ساده‌ای برای توضیح عملکرد دولت قطر در این مورد است که چگونه قطر از شبکه ماهواره‌ای الجزیره به عنوان ابزار سیاسی استفاده می‌کند (El-Nawaway and Iskaner, 2003: 203-204). امیر قطر هم‌پیمان شدن با دشمنان عربستان را شرط مطمئنی برای درامان ماندن از نقشه‌های عربستان می‌داند. در این شبکه، فضای لازم برای سعودی‌ها و غیر سعودی‌ها فراهم شده تا نظرها و انتقادهای خود را در مورد خاندان سعودی بیان کنند. ابراهیم شرقیه، قائم مقام رئیس مرکز بروکینگز دوحه می‌گوید: «رسانه‌راهی است که هیچ ریسکی در آن وجود ندارد» (Dickinson, 2014).

۵.۱.۶. دیپلماسی اعتدال‌گرا

این‌گونه استدلال می‌شود که برای کشورهایی با اندازه‌های کوچک و متوسط، دیپلماسی عمومی ارائه‌دهنده فرصتی برای کسب نفوذ و شکل‌دادن به دستورکارهای بین‌المللی در مسیری فراتر از محدودیت‌های منابع قدرت سخت آن‌هاست (Rockower, 2012: 2). به بیان معمار نظریه «توان نرم‌افزاری» جوزف نای، «قطر می‌کوشد روش سیاسی و دیپلماسی‌ای را به کار گیرد که میان جریان اصلی ملی‌گرایی عرب و دنیای غرب است و در این میان منابع غنی قطر از این خط‌مشی حمایت می‌کنند» (Abraham, 2008). بررسی سیاست خارجی قطر نشان می‌دهد که این کشور برای حفظ تعادل شکننده میان ثبات داخلی و منطقه‌ای (خلیج فارس) و اعمال نفوذ سیاسی گسترده‌تر تلاش می‌کند. سیاست خارجی قطر گسترده است، با این حال به نظر

نمی‌رسد مبتنی بر راهبرد سیاسی کاملاً منسجمی بنا شده باشد؛ در عوض قطر بیشتر تمایل دارد روندهای سیاسی را به جای تنظیم آن‌ها به بازی بگیرد. روش ارجح سیاست خارجی قطر میانجیگری است. تاکتیک هوشمندانه‌ای که از رفتن به سوی یکی از دو طرف اجتناب کرده است. بدین ترتیب موقعیت بی‌طرفی خود و وضعیت «دوست هر کس» را حفظ می‌کند. این موضوع می‌تواند به نفوذ گسترده‌تر تعبیر شود. اما حتی اگر میانجیگری قطر آشکارا برای موفقیتش تحسین شود، بررسی دقیق‌تر آن آثار محدود و کوتاه‌مدت آن را آشکار می‌کند.

۵. ۱. ۷. کمک‌های مالی و فعالیت‌های فرهنگی

برای کشور کوچکی چون قطر از مهم‌ترین اهداف حفظ بقا و تداوم خود است، دوحه تلاش کرده است که با بالابردن دیپلماسی عمومی خود و تبدیل شدن به مرکز ثقل دیپلماسی منطقه‌ای این هدف را پوشش دهد و در عین حال تضمین کند (Asadi, 2011: 112-113). در کل دوحه، تلاش‌های دیپلماتیک هدفمند را با هدف تأثیرگذاری بر مخاطبان عرب و بین‌الملل دنبال می‌کند که بخشی از سیاست خارجی‌اش است. بیشتر این تلاش‌ها، از راه اهتمام قطر در فعالیت‌های کاملاً آشکار فرهنگی و آموزشی، کمک‌های بشردوستانه و به‌کارگیری شبکه الجزیره است. تلاش رهبران این کشور برای نشان دادن خود به‌عنوان یکی از حامیان دموکراسی در منطقه به تصویرسازی مناسب از قطر در عرصه بین‌المللی کمک کرده است. در زمینه کمک‌ها و حمایت‌های مالی، از دهه ۱۹۹۰ قطر به سطح و وسعت کمک‌های خارجی‌اش افزوده و به مردم کشورهای جنگ‌زده در مناطق متفاوتی مانند لبنان، غزه و مالی، کمک‌های مالی زیادی کرده و در برنامه‌های بازسازی و طرح‌های سرمایه‌گذاری متعددی وارد شده است.

از تلاش‌های فرهنگی دولت قطر می‌توان به جشنواره فرهنگی سالانه این کشور، تلاش برای ایجاد موزه‌های مهم و بین‌المللی و ایجاد شهری آموزشی با مشارکت دانشگاه‌های مهم غربی اشاره کرد که با مدیریت «شیخه موزه» یکی از همسران امیر پیشین قطر (شیخ حمد) انجام می‌شود. شیخه موزه بیشتر در فعالیت‌های عمومی امیر در کنار او قرار گرفته است (Elshenawy, 2017: 9). برنامه‌های قطر همچنین بر زمینه‌های آموزش مانند ایجاد شعبه‌هایی از دانشگاه‌های غربی در این کشور، کمک‌های خیرخواهانه، فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی و رسانه‌ای هر چه بیشتر در این کشور متمرکز شده است. اقتصاد دوحه نیز به زمینه لازم برای تقویت این کشور در استفاده

از ابزارهای مورد نظر یاری رسانده است. مشخص است که قطر با استفاده از به‌کارگیری ابعاد قدرت نرم همچون کمک‌های بشردوستانه و فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی توانسته ظرفیت بازیگری خود را در منطقه و به‌طبع در عرصه جهانی افزایش دهد.

۶. یافته‌های پژوهش و تحلیل عوامل شکل‌گیری بحران در روابط قطر و عربستان سعودی از دیدگاه قدرت نرم قطر

اختلافات قطر و عربستان سعودی ریشه‌ای تاریخی در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۵۰ دارد و به‌ویژه اختلافات مرزی این دو کشور همواره تنش‌زا بوده و حتی منجر به درگیری مرزی هم شده است، اما در این پژوهش فقط به موارد اختلافی قطر و عربستان سعودی می‌پردازیم که از اعمال قدرت نرم قطر در منطقه به وجود آمده است. از مهم‌ترین عوامل مناقشه دو طرف این نمونه‌ها هستند:

۱. حمایت قطر از اخوان المسلمین: اعضای اخوان پس از ترور جمال عبدالناصر و کشتار در «حما» سوریه، به دوحه قطر رفتند و در آنجا به‌عنوان معلم‌ان و کارمندان دولت مشغول به کار شدند. پس از تحولات سال ۲۰۱۱، حمایت قطر از اخوان المسلمین از یک‌سو و تلاش عربستان در قراردادن این گروه در ردیف سازمان‌های تروریستی در سال ۲۰۱۴ از سوی دیگر، به اختلافات جدی میان دو طرف در جریان نشست شورای همکاری خلیج‌فارس در مارس ۲۰۱۴ منجر شد. این اختلافات در نهایت به خروج سفیران عربستان، امارات و بحرین از قطر انجامید. اهمیت روابط با «اخوان المسلمین» سبب شد که این موضوع در یکی از بندهای توافق سال ۲۰۱۳ به صراحت مطرح شود. بر اساس توافق نوامبر ۲۰۱۳، رهبران شورای همکاری خلیج‌فارس بر این سه موضوع توافق کردند: فاصله‌گرفتن همه کشورهای عضو از اخوان المسلمین و سیاست این جنبش در سراسر جهان عرب، اعمال محدودیت‌های رسانه‌ای شدید علیه «شیخ یوسف قرضاوی» روحانی مصری، که دیدگاه‌های جنجال‌برانگیزش از دوحه اشاعه و ترویج می‌شد و در نهایت اینکه دولت قطر باید تحرکات ایران را در کشورهای عضو به‌شدت محدود کند (Kechichian, 2014).

۲. بر مبنای همین توافق‌نامه، عربستان به همراه امارات و بحرین ادعا کرده‌اند که قطر به وسیله حمایت از اخوان المسلمین در امور داخلی کشورهای همسایه دخالت کرده و امنیت منطقه‌ای را به خطر انداخته است (Ekhtiari Amiri, 2014: 9).

۳. در رقابت برای نفوذ در بین مخالفان اسد در سوریه، دوحه به‌طور ویژه با گروه‌های وابسته به «اخوان المسلمین» کار می‌کند، در حالی که ریاض، گروه‌های میانه‌رو و سکولار را ترجیح می‌دهد. ۲. روابط قطر با ترکیه: ترکیه یکی از رقبای اصلی عربستان در منطقه به‌شمار می‌رود. ترکیه، عربستان سعودی و قطر از کشورهای مسلمان عمده‌اُهل سنت هستند، اما ترکیه و قطر روابط دوستانه‌ای با برخی از گروه‌های اسلام‌گرای سنی مانند اخوان المسلمین دارند که سعودی‌ها، امارات متحده عربی و مصر آن را به‌عنوان گروهی تروریستی شناخته‌اند. به‌طور کلی روابط قطر با ترکیه همواره مثبت بوده است تا جایی که معاهده‌ای نظامی میان ترکیه و قطر منعقد شد که هرچند در ظاهر شامل برنامه آموزشی نظامی است، نحوه توافق پیام واضحی برای جامعه بین‌الملل دارد که همانا حمایت همه‌جانبه ترکیه از قطر است (Weinberg, 2017: 11).

البته سرآغاز همکاری‌های ترکیه و قطر را باید سال ۲۰۱۱ و شروع جنبش‌های عربی موسوم به بهار عربی دانست. در آن سال زمانی که مردم مصر علیه حسنی مبارک قیام کردند، ترکیه و قطر از اخوانی‌ها حمایت کردند و شبکه الجزیره به‌طور مستقیم با پوشش تحولات این کشور نقش قابل توجهی در سرنگونی مبارک ایفا کرد، اما یک سال بعد عربستان و امارات با حمایت از کودتا در مصر، زمینه سرنگونی محمد مرسی و به قدرت رسیدن عبدالفتاح السیسی را فراهم و برای تثبیت پایه‌های حکومت وی، ۱۲ میلیارد دلار هم کمک کردند.

در همین حال، ترکیه در کنار روابط سیاسی، توسعه مناسبات نظامی و اقتصادی با قطر را در اولویت قرار داده است. سطح بالای رفت‌وآمد دیپلماتیک بین آنکارا و دوحه و به‌ویژه سخنان سفیر ترکیه در قطر مبنی بر تهدیدات مشترک و ضرورت بازتشکیل ائتلاف جدید بین ترکیه و قطر و در ادامه آن تأسیس پایگاه‌های مشترک نظامی چندمنظوره در دو کشور، با هدف دشمنی متقابل با ریاض مطرح شده است.

رقابت‌ها در سوریه: از زمان آغاز ناآرامی‌ها در سوریه، حمایت همه‌جانبه کشورهای منطقه به‌ویژه عربستان، قطر و ترکیه از گروه‌های مسلح مخالف اسد، به واقعیتی انکارناپذیر تبدیل شد. در همین

زمینه، برژنیسکی مشاور پیشین امنیت ملی کاخ سفید می‌گوید: در ابتدای سال ۲۰۱۱، حوادث سوریه با تحریک و تشویق دور رژیم استبدادی خاورمیانه، یعنی قطر و عربستان سعودی آغاز و ناگهان اعلام شد که رئیس‌جمهور سوریه باید برکنار شود (Dickinson, 2014). در این میان، رقابت عربستان سعودی و قطر برای کسب برتری در میان گروه‌های مخالف، به یکی از مهم‌ترین جنبه‌های بحران در سوریه تبدیل شد. شورای ملی سوریه^۱ شامل مخالفان اصلی سیاسی بشار اسد، از حمایت‌های قطر استقبال گرمی کرده‌اند، اما عربستان سعودی و امارات متحده عربی مصمم هستند تا اطمینان پیدا کنند نیروهایی که گرایش بیشتری به دموکراسی دارند مانند اخوان المسلمین، نه تنها در سوریه بلکه در سراسر منطقه امکان قدرت‌یابی نداشته باشند. مشکل دقیقاً از همین جا ریشه می‌گیرد. از نگاه ایدئولوژیک هم، شواهد حاکی از حمایت همیشگی عربستان از سلفی‌گری و وهابیت در خارج از مرزهای خود بوده است. این در حالی است که قطر بر حمایت از گروه‌هایی همچون «جبهه النصره» که از نظر ایدئولوژیک وابسته به اخوان المسلمین هستند، پافشاری می‌کند.

روابط با ایران: ناظران مسائل خلیج فارس به خوبی می‌دانند که قطر به اهداف سعودی‌ها در چارچوب شورای همکاری خلیج فارس مشکوک و خواستار یک سیاست خارجی مستقل بدون نفوذ عربستان یا ایران است (Nuruzzaman, 2017). همچنین یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های سیاست خارجی قطر، ارتباط با قطب‌های مخالف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در خاورمیانه شامل ایران، حماس و سوریه (البته روابط با دمشق به دلیل مداخله قطر در امور داخلی سوریه از سال ۲۰۱۱ به بعد قطع شده است) از یک سو و عربستان سعودی، رژیم صهیونیستی و آمریکا (به‌عنوان بازیگری فرامنطقه‌ای در خاورمیانه) از سوی دیگر است. ایجاد این تعادل در سیاست خارجی قطر به‌ویژه در زمینه نزدیکی به جمهوری اسلامی ایران، همواره یکی از دلایل ایجاد تنش در روابط عربستان و قطر بوده است. به‌ویژه چند مسئله موجبات خشم حاکمان ریاض را نسبت به سیاست دوحه فراهم آورده است: نخست، موافقت‌نامه همکاری‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران و قطر که در مارس ۲۰۱۰ در دوحه امضا شد و شباهت زیادی با موافقت‌نامه امنیتی سال ۲۰۰۱ ایران و عربستان دارد؛ دوم، مواضع قطر در قبال توافق هسته‌ای ژنو است. در حالی که عربستان سعودی به این توافق به دیده تردید می‌نگریست، دولت قطر از توافق میان ایران و گروه

1. Syrian National Council (SNC)

۵+۱ درباره برنامه هسته‌ای ایران استقبال کرد (Einhorn & Nephew, 2016: 19)؛ سومین موضوعی که سبب نارضایتی ریاض نسبت به قطر شد، رعایت نکردن اصول موافقت‌نامه نوامبر ۲۰۱۳ بود که در آن تأکید شده بود قطر باید به‌طور جدی جلوی تحركات از دیدگاه آن‌ها، جاسوسی ایران را سد کند. این در حالی است که سعودی‌ها مدعی‌اند قطر این حرکات را در قلمرو کشورهای عضو شورا تسهیل کرده است. در سال ۲۰۱۶، پس از حمله به سفارت عربستان در ایران و اقدام قطر در فراخواندن سفیر خود از تهران، روابط این کشور با ایران رو به تیرگی نهاد. اما پس از آن که هفت کشور از جمله عربستان سعودی، بحرین، مصر، امارات متحده عربی و مالدیو، به دلیل آنچه تأمین مالی و حمایت از تروریسم از سوی قطر و برقراری روابط نزدیک با دولت ایران و گروه‌های اسلام‌گرایان مانند اخوان المسلمین، می‌دانستند، روابطشان را با قطر قطع کردند. دوحه بلافاصله سیاست خود را نسبت به جمهوری اسلامی ایران تغییر داد و تنها اندکی پس از ایجاد بحران در روابط این کشور با عربستان و چند کشور دیگر، روابط کنسولی خود با تهران را از سر گرفت.

فعالیت‌های رسانه‌ای قطر علیه عربستان: در سال‌های گذشته دولت قطر تلاش کرده از رسانه‌های خود برای کنترل نفوذ عربستان در منطقه استفاده کند تا بدین وسیله با زیاده‌خواهی‌های آن کشور مقابله کند (Ekhtiari Amiri, 2011: 14). شبکه تلویزیونی الجزیره قطر به‌عنوان جبهه رسانه‌ای اخوان المسلمین به‌طور منظم برنامه‌هایی انتقادآمیز درباره اقدام ارتش مصر در به‌دست‌گرفتن قدرت و آن دسته از کشورهای عربی حوزه خلیج فارس به ویژه عربستان که از این اقدام حمایت کردند پخش می‌کرد. علاوه بر بهره‌برداری جهانی از شبکه الجزیره با افزایش تنش‌ها در روابط دو کشور سیاست‌مداران قطری با استفاده از رسانه‌های دیگر و مطبوعات از سیاست ریاض در قبال برخی مسائل از جمله مسائل مرزی در منطقه «حفر الباطن» و همچنین اتحاد عربستان با رژیم صهیونیستی برای حمله به ایران انتقاد کردند. شایان توجه اینکه شروع بحران خلیج فارس هم از رسانه آغاز شد و این زمانی بود که رسانه‌های سعودی و اماراتی، امیر قطر را آماج توهین‌ها و تهمت‌های خود قرار دادند. گزارش‌های آن‌ها بر اساس سخنان منتشرشده در آژانس خبری دولت قطر یعنی الجزیره بود که در آن امیر قطر گروه فلسطینی حماس را تحسین کرده و ایران را به‌عنوان «قدرت اسلامی» توصیف کرده است. این در حالی بود که

دوحه اصرار می‌کرد که این سایت هک شده بود و سخنان آن نادرست بوده است، اما ریاض و ابوظبی این ادعاها را نادیده گرفتند (Al Omran, 2017). اینکه یکی از شرط‌های سیزده‌گانه کشورهای تحریم‌کننده قطر برای عادی‌سازی روابط خود با این کشور به تعطیلی کامل شبکه الجزیره مشروط شده، خود نشان از اهمیت این رسانه در شکل‌گیری بحران خلیج فارس است.

۶. ادعای عربستان مبنی بر حمایت قطر از مخالفان آل سعود: مقامات سعودی همچنین بر حمایت قطر از جنبش اسلامی اصلاح‌طلبان عربستان بسیار تأکید می‌کنند که رهبری آن را از سال ۱۹۹۶ «سعدالفقیه» بر عهده دارد. به همین دلیل، ریاض هشدار داده بود که در صورت تداوم این اقدامات، روابط خود را با دوحه تعلیق خواهد کرد. از منظر حاکمان سعودی، حمایت‌های قطر و اهدای شهروندی به مخالفان ریاض، پشتیبانی مالی از مخالفان آل سعود که در اروپا سکونت دارند، حمایت از گردهمایی‌هایی که از سوی سازمان‌های بین‌المللی حقوق بشر علیه ریاض تشکیل می‌شود، اقداماتی مهم علیه این کشور محسوب می‌شوند. حاکمان ریاض دوحه را به تحریک و پشتیبانی از معارضان سعودی و فتنه‌انگیزی در کشور خود متهم می‌کنند، در مقابل قطری‌ها نیز ریاض را به دست‌داشتن در کودتای سال ۱۹۹۶ متهم می‌کنند. این اتهامات بر وخامت اوضاع می‌افزاید و موجب برخی واکنش‌های غیر معمول و بی‌سابقه از سوی دو کشور شده است که از آن جمله می‌توان به دیدار نکردن امیر جدید قطر از عربستان، با وجود انجام سفر دوره‌ای به کشورهای منطقه مانند کویت اشاره کرد (Ekhtiari Amiri, 2011: 16). بر اساس آنچه گفتیم، پس از ارائه و طرح مسئله و بیان فرضیه و سوال، ابتدا مفهوم قدرت نرم را بیان کردیم. پس از آن مؤلفه‌های قدرت نرم (عرضه رسانه و میانجیگری و برندسازی) را بررسی کردیم. در ادامه علت‌های شکل‌گیری بحران سیاسی اقتصادی در روابط قطر و چند کشور دیگر به رهبری عربستان را مطرح کردیم. تحلیل علت‌های شکل‌گیری بحران نشان داد که مهم‌ترین علت‌هایی که سبب‌ساز تنش روزافزون در روابط قطر و عربستان شده، بیش از هر چیز ناشی از استفاده موفقیت‌آمیز قطر از قدرت نرم بوده است که این امر توان بالای قدرت نرم برای رسیدن به اهداف سیاست خارجی را نمایان می‌سازد.

۷. نتیجه

به گفته جوزف نای، قدرت نرم همیشه عنصر مهم رهبری بوده است. رهبری با قدرت درهم آمیخته است و رهبران باید برآوردهای درستی داشته باشند از انواع قدرتی که استفاده می‌کنند. نای رهبرانی که اهمیت قدرت نرم را نادیده می‌گیرند، بازنده می‌داند و می‌گوید: قدرت هرگز از شبکه‌های باروت ایجاد نشده است. برای کشوری چون قطر با ظرفیت‌های سخت‌افزاری کم، چون وسعت و جمعیت کم، بهره‌گیری از ابزار قدرت نرم بهترین انتخاب برای پیشبرد سیاست خارجی است. به طور کلی مجموعه‌های امنیتی، قدرت‌های سنتی و بزرگ منطقه که خود در حال رقابت با دیگر قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در راستای پیشبرد اهداف سیاست خارجی ملی هستند، حضور قدرت‌های نوظهور را نمی‌پذیرند. ورود قطر به بازی‌های منطقه‌ای به‌ویژه پس از بیداری اسلامی و موفقیت‌های این کشور در پیشبرد اهدافش با استفاده از ابزاری چون دیپلماسی فعال، استفاده از رسانه، اتحاد و ائتلاف با قطب مخالف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و حمایت مالی از گروه‌های معارض که به هر حال در تعارض با سیاست خارجی قدرت‌های سنتی منطقه قرار می‌گیرد، سبب ایجاد تنش میان این کشور و عربستان سعودی شد. البته آنچه در قالب قطع روابط عربستان سعودی و چند کشور عربی با قطر در سال ۲۰۱۷ رخ داد، بیش از هر چیز ناشی از شکاف ایدئولوژیک سلفی و اخوانی بین دو کشور بود. شکافی که به‌ویژه پس از سال ۲۰۱۱ در حمایت‌های قطر از حماس در غزه، مُرسی در مصر، گروه‌های مسلح نزدیک به ترکیه در سوریه و لیبی در قالب حمایت‌های مالی و رسانه‌ای ظاهر می‌شد. تنش‌هایی که با گسترش دامنه آن‌ها، رفته‌رفته به بحرانی سیاسی و اقتصادی از سوی عربستان سعودی و چند کشور دیگر انجامید و سرانجام منجر به قطع روابط دیپلماتیک شد. بررسی و تحلیل علت‌های شکل‌گیری بحران روابط قطر و عربستان سعودی که بعضی از آن به‌عنوان زلزله خلیج فارس نیز یاد می‌کنند، همچنین نگاه به شرط‌هایی که این کشورها برای رفع تحریم‌ها علیه قطر وضع کرده‌اند، به خوبی مؤید این موضوع است که عربستان خواستار قطع کردن بازوی قدرت نرم قطر است تا بدین وسیله، این کشور را به‌عنوان رقیبی نوظهور، از معادلات منطقه‌ای حذف کند. این مسئله در درجه اول موفقیت قطر در بهره‌مندی از ابزار قدرت نرم در راستای تبدیل این کشور به بازیگری مهم در منطقه پرتنش خاورمیانه، همچنین اهمیت قدرت نرم به‌عنوان ابزاری قدرتمند و کارآمد در سیاست خارجی کشورها، به دور از مبانی سنتی قدرت همچون ظرفیت نظامی و جمعیت زیاد را نمایان می‌سازد.

References

1. Abdulrazaq, Tallha, Qatar's Iran policy is pragmatic, not idealistic, <https://www.trtworld.com/opinion/qatar-s-iran-policy-is-pragmatic-not-idealistic-38841>.
2. Abraham, George (2008). Qatar is a Diplomatic Heavy-Hitter, www.aljazeera.com/focus/2008/07/2008721647355567644.
3. Abu-Sharkh, Ahmed (2020). Potential impact of COVID-19 on the Qatar economy, May 2020, PP.22.
4. Al Omran, Ahmed (2017). Gulf media unleashes war of words with Qatar, <https://www.ft.com/content/36f8ceca-76d2-11e7-90c0-90a9d1bc9691>.
5. Al-Zayani, Muhammad (2005). The Al-Jazeera Phenomenon: Basic Perspectives in the New Arab Media, The Model Publishers, Cairo: ISBN 1-5945-1126-8. [In Arabic]
6. Anzawa, Munehiro (2011). Al Jazeera as a Political Tool Within the Contradictions of Qatar, The American University in Cairo, School of Global Affairs and Public Policy, A Thesis Submitted to the Department of Middle East Studies.
7. Asadi, Ali Akbar (2011). The Role of Qatar in the Popular Uprisings of the Arab World: Capacities and Constraints, Policy-Making Quarterly, Vol. 2, No. 4. [In Persian]
8. Batora, J. (2005). Public Diplomacy in Small and Medium Size States: Norway and Canada, Cllingdeale Discussion Papers in Diplomacy, Vol. 97.
9. Blanchard, M. Christopher (2010). Qatar: Background and U.S Relations, CRS Report for Congress, 5 may.
10. Borger, Mohammad (2020). US and Taliban sign deal to withdraw American troops from Afghanistan, .

11. Cooper, Andrew; Bessma, Momani (2011). Qatar and Expanded Contours of small state Diplomacy, *The International spevtor*, Vol. 46, No.3.
12. De Jone, Maaike (2011). The Place branding of Qatar, *Research in Hospitality Management*, Vol. 1.
13. Dehghani Firoozabadi, Seyed Jalal (2008). A Conceptual Framework for Evaluating the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, Tehran, Shadan Publications. [In Persian]
14. Dickinson, Elizabeth (2014). The Case Against Qatar, <http://foreignpolicy.com/2014/09/30/the-case-against-qatar>.
15. Ekhtiari Amiri, Reza (2011). Roots of Tensions in Saudi-Qatar Relations and the Perspective of the Persian Gulf Cooperation Council, Tehran, Research Center of the Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
16. El-Nawawy, Mohammad; Iskander, Adel (2003). *Al Jazeera: the Story of the Network that is Rattling Government and Redefining Modern Journalism*, Boulder, Westview.
17. Elshenawy, Ahmed Adel (2017). Globalization's Effect on Qatari Culture, *IAFOR Journal of Cultural Studies*, Vol. 2, No. 1.
18. Emami, Mahmoud (2010). Influential foreign factors in the Persian Gulf, Tehran, Ministry of Foreign Affairs Publications. [In Persian]
19. Fandy, Mamoun, (2007). *Civil war of words: media and politics in the Arab world*, Westport, CT: Praeger Security International.
20. Ghanbarloo, Abdullah (2011). Patterns of Soft Power in the Middle East, *Quarterly Journal of Soft Power Studies*, Vol. 1, No. 1. [In Persian]
21. Ghareeb, Edmund (2000). New Media and the Information Revolution in the Arab World: An Assessment, *Middle East Journal*, Vol. 54, No. 3.
22. Hassan Abdo, Hassan (2017). Al-Jazeera: a news channel that has turned into a political player, <http://www.emaratalyoum.com/politics/news/2017-08-24-1.1021837>. [In Arabic]

23. Hazime, Hanan (2011). from city branding to e-branda in developing countries:An approach to Qatar and Abu Dhabi, African Journal of Business Management, Vol.5, No. 12.
24. Hounshell, Blake (2012). The Qatar buble, http://www.foreignpolicy.com/artocles/2012/04/23/the_qatar_bubble?=>(29).
25. Jafari Valadani, Asghar (). Iran and the Persian Gulf :Past and Future Perspectives, Middle East Studies Quarterly,Vol. 3, No. 1. [In Persian]
26. Kamrava, Mehran (2011). International Politics of the Persian Gulf, Syracuse University Press,
27. Kechichian, Joseph A. (2014). The making of a GCC Crisis, <http://gulfnews.com/news/gulf/Saudi-arabia/the-making-of-a-gcc-crisis-1.1299809>.
28. Kessous, Mustapha (2011). Sports as Diplomacy: How small Gulf Countries Use Big Sports to Gain Global Influence, http://nijhoffonline.nl/book?id=nij9789004179400_nij9789004179400_i-309.
29. Khani, Tahereh (2007). Policy Making in Al-Jazeera Network, Radio Magazine, Vol. 6, No. 37. [In Persian]
30. khatib, Lina (2013). Qatar’s foreign policy: The Limits of Pragmatism, International Affairs, No. 89.
31. Leahy, Tom (2020). In Europe, These Are 10 Deals That Did Close in March, <https://www.rcanalytics.com/europe-10-deals-march/>.
32. Melissen, Jan (2005). The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, New York, palgrave macmillan.
33. Mir Razavi, Firoozeh (2004). Guide to the region and the countries of the Persian Gulf, Tehran, Abrar Contemporary Publications. [In Persian]
34. Mohammadi, Manouchehr (2008). Sources of Soft Power, Social Capital of the Islamic Republic of Iran, 15th Khordad Magazine, Vol 3, Year 5, Vol 16. [In Persian]

35. Mottaqi, Ibrahim (2012). Proxy Role: A Study of Qatar-US Security Cooperation, Hamshahri and Diplomatic Political-Analytical Monthly, Nos. 64, 59 and 69. [In Persian]
36. Naderi, Qutbuddin (2003). Transfer of US Air Base from Saudi Arabia to Qatar, Opinions and Analyzes, Journal of Political and International Studies, Vol. 17, No. 169. [In Persian]
37. Nay, Joseph (2010). The soft power of success tools in international politics, translated by Seyed Mohsen Rouhani and Mehdi, Imam Sadegh University Press. [In Persian]
38. Nuruzzaman, Mohammed (2017). Saudi rift with Qatar exposes growing division in the anti-Iran alliance, <http://theconversation.com/saudi-rift-with-qatar-exposes-growing-division-in-the-anti-iran-alliance-78894>.
39. Nye, Joseph (2003). Soft Power, translated by Mohammad Hossein Moghadam, Strategy Quarterly, No. 29. [In Persian]
40. Ofrit, Kruber (2001). Al Jazeera: CNN Arab World, translated by Q. Long, Political Translator, No. 44. [In Persian]
41. Piper, Nicola; Uhlin, Anders (2004). Problems of Power and Democracy, Routledge,
42. Qalam Information Exchange website, 12/24/2015, www.qalm.gov.qa. [In Arabic]
43. Qatar General Secretariat for Development Planning Qatar National Development Strategy:2011~2016, Doha: Gulf Publishing and Printing Company.
44. Rajab, Hussam (2015). Qatar tops the list of the richest countries in the world for the year 2015, Global Finance Monthly Magazine. [In Arabic]
45. Roberts, David (2009). Qatar's search for security, Proceedings of the Plymouth Postgraduate Symposium, 245-246.
46. Rockower, Paul (2012). Recipes for Gastro diplomacy, Place

Branding and Public Diplomacy. OAC Print.

47. Safavi, Seyed Hamzeh (2015). Collection of Islamic Countries, Qatar, Tehran, The Institute for Islamic World Futures Studies. [In Persian]

48. Sharp, Jeremy M. (2003). The Al Jazeera News Network: Opportunity or Challenge for U.S. Foreign Policy in the Middle East?, CRS Report for Congress, 23 July, p.7.

49. Statista (2019). Natural gas production - Qatar 1998-2019, <https://www.statista.com/statistics/265336/natural-gas-production-in-qatar/>.

50. Ulrichsen, Coates Kristian (2012). Small states with a big role: Qatar and the United Arab Emirates in the wake of the Arab spring, HH Sheikh Nasser al-Mohammad al- Sabah Publication series, Durham University, No.3.

51. US-Qatar Business Council (2019). Energy and Resources in Qatar, <https://www.usqbc.org/energy-and-resources-in-qatar>.

52. Waezi, Mahmoud (2010). The Role of the Great Powers in the Persian Gulf Region and the Challenges of American Hegemony, International Quarterly Journal of Foreign Relations, Vol. 2, No. 6. [In Persian]

53. World Bank (2020). Qatar's Economic Update-April 2020, <https://www.worldbank.org/en/country/gcc/publication/qatar-economic-update-april-2020>.

54. World Meters (2020). Qatar Natural Gas, <https://www.worldometers.info/gas/qatar-natural-gas/>.

55. Yazdfam, Mahmoud (2011). Developments in the Arab World: Formulating Power and Identity in the Middle East, Strategic Studies, Vol. 14, No 2. [In Persian]

56. Zayani, Mohamed (2010). The Al Jazeera Phenomenon Critical Perspectives on New Arab Media, London, N6 5AA, UK.